ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਾ ਦੇ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ

ਸੋਹਣ ਕਾਦਰੀ

ਮੁਲਾਕਾਤੀ: ਜੁਗਿੰਦਰ ਕਲਸੀ

(ਸੋਹਣ ਕਾਦਰੀ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪੇਂਟਰ ਹਨ। ਆਪ ਦੇ ਬਣਾਏ ਚਿਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇੰਟਰਵਿਊ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਟਰਾਂਟੋ ਦੇ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਟੀ.ਵੀ.ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸ੍ਰੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਕਲਸੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ *ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਤਨ ਦੇ ਅਕਤੂਬਰ/ਨਵੰਬਰ/ਦਸੰਬਰ-1992 ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਲਾਕਾਤ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਤਨ ਦੇ ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਉੱਤੇ ਛਾਪ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ।)*

ਸਵਾਲ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਿਲੀਆਂ?
ਜਵਾਬ: ਪੰਜਾਬ ਕੇਵਲ ਆਰਟ ਜਾਂ ਲਿਟਰੇਚਰ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਰੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੰਧ ਘਾਟੀ ਦੀ ਸਭਿਅਤਾ ਹੜੱਪਾ, ਮਹਿੰਜੋਦੜੋ ਦਾ ਕਲਚਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਹੀ ਵਸਦੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਆਰਕੀਟੈਕਚਰ ਦੀ ਵੀ ਸਮਝ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਕਸ਼ਿਲਾ ਜੋ ਉਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਸਨ। ਅਜ ਕਲ ਜੋ ਆਮ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਲਚਰ ਕੇਵਲ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕਲਚਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਕਲਚਰ ਦਰਅਸਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਮਹਿੰਜੋਦੜੋ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸਕਲਪਚਰ (ਬੁੱਤਕਾਰੀ), ਆਰਟ-ਕਰਾਫਟ, ਪੌਟਰੀ (ਕੁੰਭਕਾਰੀ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਬੀ. ਸੀ. ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਯੂਨਾਨੀ ਤੇ ਮਿਸਰੀ ਸਭਿਆਤਾਵਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈਆਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੁਨਰ ਸਿੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਚੀਨ ਤੱਕ ਤੋਂ ਲੋਕ ਤਕਸ਼ਿਲਾ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਆਰਟ, ਕਰਾਫਟ ਤੇ ਲਿਟਰੇਚਰ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਸੀ। ਜੋ ਪੇਂਟਿੰਗ ਹੈ, ਇਹ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਆਰਟ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਆਰੰਭ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਸਿੰਧ ਵੈਲੀ ਤੋਂ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਲਿੱਪੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ?
ਜਵਾਬ: ਪਹਿਲੀ ਲਿੱਪੀ ਘੁੱਗੂ ਘੋੜਿਆਂ ਵਰਗੇ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਸਦੇ ਨਮੂਨੇ ਪੌਟਰੀ (ਬਰਤਨਾਂ) ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪੇਂਟਿੰਗਜ਼ ਦੇ ਵੀ ਨਮੂਨੇ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ, ਧਰਮ, ਕਲਾ, ਸਮਾਜਕ ਬਣਤਰ, ਨਾਚ, ਗੀਤ ਤੇ ਆਤਮਕ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਸਨ। ਸੋ ਸਾਰੀ ਕਲਾ ਸਿੰਧ ਘਾਟੀ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਸਿੰਧ ਘਾਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹੜੇ ਕਲਾ ਰੂਪ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ?
ਜਵਾਬ: ਜਿਸਨੂੰ ਹੁਣ ਕਲਾ ਪੰਜਾਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਿੰਧ ਘਾਟੀ ਕਲਚਰ ਦੀ ਹੀ "ਕਨਟੀਨਿਉਏਸ਼ਨ" (ਨਿਰੰਤਰਤਾ) ਹੈ। ਜਿਥੇ ਅਕਲ ਕਿਤੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਥੇ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਯੂਨਾਨੀ ਆਏ। ਐਲਗਜ਼ੈਂਡਰ (ਸਿਕੰਦਰ) ਇਥੋਂ ਦੇ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸਿਸਟਮ, ਸਪਰੀਚਿਉਲ ਯੋਗਾ ਸਿਸਟਮ ਤੇ ਆਰਟ ਕਰਾਫਟ ਤੋਂ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਉਧਰੋਂ ਕੁੱਝ ਆਰਟਿਸਟ ਲੋਕ ਵੀ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਆਰਟ ਫੌਰਮ ਨਿਕਲੀ ਜਿਸਦਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਗੰਧਾਰਾ ਸ਼ੈਲੀ ਚੱਲੀ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਗੰਧਾਰਾ ਸਕੂਲ ਆਫ ਆਰਟ ਬਣਿਆ ਜੋ ਕਿ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਆਰਟ ਹਿਸਟਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੜਾਅ ਸੀ। ਇਹ 300 ਸਾਲ ਬੀ. ਸੀ.ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਐਸੀ ਜਗਹ ਤੇ ਸਥਿੱਤ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਰਹਿਣ ਕਰਕ ਇਸਦੀ "ਹੌਰਾਈਜ਼ਨ" ਬਹੁਤ ਚੌੜੀ ਹੈ। ਤਕਸ਼ਿਲਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਨੂੰ "ਹਿਊਮਨ ਫੌਰਮ" (ਮਾਨਵ ਰੂਪ) ਇਥੋਂ ਹੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਊਥ ਇੰਡੀਆ ਜਾਂ ਵਿੰਧਿਆਚਲ ਵਿਚ ਜੋ ਲੋਕ ਬੋਧੀ ਬਣਦੇ ਸਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦਰੱਖਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹਾਥੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੁੱਧਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਬੁੱਧ ਹਿਊਮਨ ਫੌਰਮ ਵਿਚ ਤਰਾਸ਼ਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਸਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 1200 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਦੀ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਮੁਗਲਾਂ ਤੇ ਪਰਸ਼ੀਅਨ ਦੇ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਰਟ ਵਿਚ ਕੀ ਤਰੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ?
ਜਵਾਬ: ਗਜ਼ਨਵੀ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਹਮਲਾਵਾਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰ ਤੇ ਸ਼ਾਇਰ ਲੋਕ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਭਿਅਤਾ ਤੇ ਪਰਸ਼ੀਆ ਦਾ ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਪਰਸ਼ੀਅਨ ਪੇਟਿੰਗ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆ ਕੇ "ਇੰਡੀਅਨ ਮਿਨੀਨੇਚਰ" (ਲਘੂ-ਚਿੱਤਰ ਕਲਾ) ਸਕੂਲ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪੇਟਿੰਗ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਪਾਂ ਛੋਟਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ "ਐਗਰੀਕਲਚਰ" ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਪੁਰਾਣੇ ਪੰਜਾਬ ਜੋ ਕਿ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਦਾ ਆਰਟ, ਕਲਚਰ, ਲਿਟਰੇਚਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ ਖਾਸ ਕਰ ਮੇਰੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ।

ਸਵਾਲ: ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਆਰਟ ਨੇ ਕੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ?
ਜਵਾਬ: ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖ ਸਕੂਲ ਆਫ ਆਰਟਸ ਬਣਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਵੀ ਆਰਟਿਸਟ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਆਰਟਿਸਟ ਲੋਕ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਉਹ ਕੋਰਟ ਆਰਟਿਸਟ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਕੇ ਵਸ ਗਏ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸਕੂਲ ਆਰਟ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਪਹਾੜੀ ਆਰਟ ਸਕੂਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੁਗਲ ਆਰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਾੜੀ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਕੂਲ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਦੋਂ ਚੰਬਾ, ਕਾਂਗੜਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਹਾੜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ, ਸਕੂਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ। ਸੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹ ਮਿਨੀਏਚਰ ਆਰਟ (ਲਘੂ-ਚਿੱਤਰ ਕਲਾ) ਕਾਫੀ ਵੱਧਿਆ ਫੁੱਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਆਰਟ ਸਾਢੇ ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ। ਕਈ ਲੋਕ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਐਬਸੋਰਬ (ਜਜ਼ਬ) ਕਰ ਲਈਆਂ।

ਸਵਾਲ: ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਆਰਟ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵੱਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟੇ ਗਏ?
ਜਵਾਬ: ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਸਾਡਾ ਆਰਟ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਜਿਹੜੇ ਸਮਝਦਾਰ ਆਰਟਿਸਟ ਸਨ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਚੰਦ ਆਦਿ ਨੇ ਰੱਖ ਲਏ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਵੇਲੇ ਕਾਂਗੜਾ ਆਰਟ ਸਕੂਲ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਮਾਡਰਨ ਵਾਂਗ ਕਲਾਸੀਕਲ ਆਰਟ ਦੀ ਇਕ ਲੜੀ ਹੀ ਹੈ। ਆਰਟ ਕਦੇ ਛੜੱਪਾ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ। ਸੋ ਆਰਟ ਗੰਧਾਰਾ ਸਕੂਲ, ਸਿੱਖ ਸਕੂਲ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਾਂਗੜਾ ਸਕੂਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਸਿਰਫ ਫੌਰਮ ਹੀ ਬਦਲਦੀ ਹੈ, ਸ਼ੇਪ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕੰਟੈਂਪਰੇਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਖੁਦ "ਐਕਸਪੈਰੀਮੈਂਟਲ" ਆਰਟਿਸਟ ਹਾਂ। ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਐਡਵਾਂਸ ਆਰਟ ਵਿਚ ਸੱਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਤਜਰਬਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ। ਉਹ ਹੰਗਰੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਪੈਰਿਸ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਕੇ ਉਸਨੇ ਪੇਂਟਿੰਗਜ਼ ਬਣਾਈਆਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਸੀ, ਬੜੀ ਜਵਾਨ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮਰ ਗਈ। ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਪੇਟਿੰਗ ਆਰਟ ਨੂੰ ਬੜੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕ ਪੇਟਿੰਗ ਕਲਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਟੈਗੋਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ। ਟੈਗੋਰ ਦੀ ਗੈਲਰੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਗੈਲਰੀ ਆਫ ਮਾਡਰਨ ਆਰਟ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਦੀ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਆਰਟ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾਊਥ ਇੰਡੀਆ, ਬੰਬਈ, ਦਿੱਲੀ, ਬੰਗਾਲ ਤੱਕ ਲੋਕ ਮੁਤਾਸਿਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਬੰਗਾਲੀ ਸਕੂਲ ਆਫ ਆਰਟ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਿਰੀਕਲ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਰਹੀ। ਇਥੇ ਦੀ ਬਹੁਤ ਗਰਮੀ, ਬਹੁਤ ਸਰਦੀ, ਕਿਤੇ ਬਹੁਤ ਰੇਤਾ, ਕਿਤੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਜਮੀਨ, ਜਾਨੀ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ "ਕਨਟਰਾਸਟ" (ਅੰਤਰ) ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਜਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਲਚਰ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਮਜਬੂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਰਟਿਸਟ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਗਰਮੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਸਰਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਦੇ ਆਰਟ ਵਿਚ ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਸਵਾਲ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੇ ਕੈਲੰਡਰ ਆਰਟ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ?
ਜਵਾਬ: ਸਾਡੇ ਕੁੱਝ ਪੰਜਾਬੀ ਆਰਟਿਸਟ ਕਲਕੱਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਬੰਗਾਲੀ ਸਕੂਲ ਆਫ ਆਰਟ ਵਿਚ। ਉਥੋਂ ਕੁੱਝ ਫਿਲਮ ਇੰਡਸਟਰੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਸ ਨਾਲ ਪੋਸਟਰ ਬਾਜੀ, ਕੈਲੰਡਰ ਬਾਜੀ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਟ "ਡੀਜਨਰੇਟ" ਹੋ (ਨਿਘਰ) ਕੇ ਕੈਲੰਡਰ ਆਰਟ ਦੀ ਫੌਰਮ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਸਨੇ ਆਰਟ ਵਧਨ ਫੁਲਣ ਤੇ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਲਟਕਦੇ ਕੈਲੰਡਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋਭਾ

ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਲੰਡਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ ਮਾਡਰਨ ਆਰਟ ਦੀ ਮਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਦਾ ਇਕ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਕੈਲੰਡਰ ਸਪਰੀਚਿਉਲ ਸੁਨੇਹਾ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਆਰਟ ਸਦੀਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਨਿੰਗਰਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਸਜੀਵਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੈਲੰਡਰ ਆਰਟ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਉਠਾਈ ਹੈ ਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਆਰਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕੈਲੰਡਰ, ਕੈਲੰਡਰ ਹੁੰਦਾ, ਤੇ ਪੇਟਿੰਗ ਪੇਟਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਡਰਨ ਆਰਟ ਦੀ ਸਮਝ ਅਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ?
ਜਵਾਬ: ਇਸ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਹੱਥ ਤਾਂ ਪਾਨ ਬੀੜੀ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਉਪਰ ਲਟਕਣ ਵਾਲੇ ਕੈਲੰਡਰਾਂ ਜਾਂ ਸਿਨਮੇ ਦੇ ਪੋਸਟਰਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਡਰਨ ਆਰਟ ਵਾਸਤੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਦੂਸਰਾ ਅਪਣੇ ਲੋਕ ਬੇਅੰਤ ਸੁਸਤ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਖੇਚਲ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡਾ ਆਮ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਕਲਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਕੁੱਝ ਸਮਝ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਤੇ ਗੈਲਰੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਜਾਣ ਨਾਲ, ਆਰਟ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਂ ਕੋਕੜੇ ਐਵੇਂ ਨੀ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ। ਮੈਂ ਕੈਲੰਡਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਕੈਲੰਡਰ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਡੂੰਘੀ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਾਸੀਕਲ ਮਿਉਜ਼ਿਕ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਘੱਟ ਲੋਕ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਫੋਕ ਮਿਉਜ਼ਿਕ ਤੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਵੀ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਨੂੰ ਕਲਾਸੀਕਲ ਦੀ ਸਮਝ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਹਨੇ ਸਿਰਫ ਢੋਲਕੀ ਹੀ ਸੁਣਨੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਹੀ ਸਮਝ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਅਪਣੀ ਅਪਣੀ ਜਗਹ ਦੋਨੋਂ ਠੀਕ ਹਨ ਪਰ ਇਕ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਕੱਟ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਗੱਲ ਹੈ।

ਆਰਟ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਮਝ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ। ਤਸਵੀਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖੋ। ਪੜ੍ਹਾਈ, ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੜਕ ਨਹੀਂ ਪਾਰ ਕਰਨੀ ਆਉਂਦੀ। ਜੇਕਰ ਆਮ ਆਦਮੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਕਿ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਤੇ ਸੜਕ ਨਹੀਂ ਪਾਰ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਆਰਟ ਦੀ ਸਮਝ ਵੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਕਿਤਾਬਾਂ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਬੰਦੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਲਉ, ਗੱਲ ਆਪੇ ਸਮਝ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਵੇਗੀ।

ਸਵਾਲ: ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ?
ਜਵਾਬ: ਆਰਟ ਇਕ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਸੈਨਸੀਵਿਟੀ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰਾ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਹਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਮੁਤਾਬਕ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਵਧੀਆ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਨੂੰ ਲੇਪ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕੰਧ ਉਪਰ ਆਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਰੇੜਾਂ ਵਿਚ ਘੋੜੇ ਹਾਥੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਲੱਭਦੇ ਰਹੇ ਹੋਵੋਂਗੇ। ਸੋ ਇਹ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਆਕ੍ਰਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੋਲੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ, ਆਰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਹਿਸਟਰੀ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਜਦੋ ਹਲ ਵਾਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਹਲ ਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਵਿਚ ਧੁੱਪ ਤੇ ਛਾਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਯਾਦ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਮੇਰੀ ਪੇਟਿੰਗ ਵਿਚ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਫਿਰ ਸਕੂਲ ਵਿਚ "ੳ" "ਅ" ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਂਗਲੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਕੇ। ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। "ੳ" ਵਰਗਾ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਮੈਨੂੰ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਮੇਰੀ ਚੇਤਨ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ "ੳ" ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਮਤਲਬਾਂ ਤੋਂ। ਇਸਦੇ ਮਤਲਬ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਿਉਜ਼ਲ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅੱਖਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵਾਹੇ ਹੋਏ ਹਲ ਦੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਗਿਆ। ਜਿਹੜਾ ਅੰਦਰੋਂ "ਸਿੱਖ" ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਣਾ ਉਸਨੇ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਣਾ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਰੁਝਾਅ ਹੋ ਗਿਆ ਧੁੱਪ ਦੇ ਛਾਂ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਲ। ਹਵਾ ਨਾਲ ਉੜੇ ਹੋਏ ਰੇਤੇ ਦੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨ, ਛੱਪੜ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਲਹਿਰਾਂ ਤੇ ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਪਏ ਬੂਰ ਦੇ ਰੰਗ ਕਿਤਨੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਮਾਦੀ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਗੰਨੇ ਦੀਆਂ "ਸੂਟਸ" (ਆਗ) ਕਿਤਨੀਆਂ ਕਮਾਲ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਸੋ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੇਰੀਆਂ ਪੇਟਿੰਗਜ਼ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਛੱਪੜ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਪਰ ਲਹਿਰ ਤਾਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਨਾ। ਛੱਪੜ ਕੰਕਰੀਟ ਹੈ ਪਰ ਲਹਿਰ ਐਬਸਟਰੈਕਟ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਰਟ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਅਨੁਭਵ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ?

ਜਵਾਬ: ਉਹ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਗੁੜ ਪਾਉਂਗੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਮਿੱਠਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਗੁੜ ਪਾਈ ਗਿਆ, ਪਾਈ ਗਿਆ ਸੋ ਮਿੱਠਾ ਉਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦੂਸਰੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਹਲ ਵਾਹਿਆ ਦੇਖਕੇ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕਣਕ ਕਿਤਨੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਧੁੱਪ ਤੇ ਛਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਮੇਰੀ ਉਹ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਹੋ ਗਈ। ਸੋ ਅਨੁਭਵ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮਤਲਬ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੀਵਾਰ ਉਪਰ ਕੈਲੰਡਰ ਲਾ ਦਿਉ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਲਸੀ ਨੇ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਨਾ ਤਾਂ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਲਸੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੈਲੰਡਰ ਕਿਉਂ ਲਾਇਆ, ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਕਿ ਕਿਉਂ ਲਾਇਆ। ਸੋ ਆਰਟ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਠਰੰਮਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਤਹੱਮਲ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਦੀ ਸੋਚਣੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸੁਆਦ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਠੀਕ ਡੀਜ਼ਾਈਨ, ਠੀਕ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਐਬਸਟਰੈਕਟ ਆਰਟ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਖ਼ੁੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਨਾ? ਪੇਂਟਿੰਗਜ਼ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੁਣੀ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਉਜ਼ਕ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਟਿੰਗ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਖੋਹਲਕੇ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਕੀ ਆਰਟਿਸਟ ਪੇਂਟਿੰਗ ਵਿਚੋਂ ਰੋਟੀ ਵੀ ਖਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਭਾਵ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਾਰਕਿਟਿੰਗ ਦਾ ਕੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ?

ਜਵਾਬ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਾਰਕਿਟਿੰਗ ਤਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੇਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੀ ਜਗਹ, ਥੋੜੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪੇਂਟਿੰਗ ਵੇਚ ਕੇ ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਆਰਟਿਸਟ ਲਈ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਾਂ ਵੱਡੀ ਥਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਸਿੱਧੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਮਾਰਕਿਟ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਮੈਂ ਫਗਵਾੜੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਰਟ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਇਥੇ ਰਹਿਣਾ ਤਾਂ ਕੰਮ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਪਨਹੇਗਨ ਜਾਂ ਟੋਰਾਂਟੋ, ਬੈਠਾ ਰਵਾਂ ਤਾਂ ਗਲ ਨਹੀਂ ਬਣਨੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਟਿਸਟ ਨੂੰ ਤੁਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਮਾਰਕਿਟ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਖੁਦ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ 5-7 ਸਾਲ ਤੋਂ ਆਰਟ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰੈਵੂਲੁਸ਼ਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਮੇਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬੜੀਆਂ ਵਿਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਖੰਨੇ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬੜੀਆਂ ਵਿਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਤੀਸ਼ ਗੁਜਰਾਲ ਵਿਕਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਤੇ ਖਰਚ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੇਂਟਿੰਗ ਦਾ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ, ਮਤਲਬ ਵੀ ਹੈ ਨਾ, ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਜਵਾਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਗੰਧਾਰਾ ਆਰਟ ਜਾਂ ਅਜੰਤਾ ਪੇਂਟਿੰਗਜ਼ ਤੋਂ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਰਟਿਸਟ ਕਦੋਂ ਦੇ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪੇਂਟਿੰਗ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੀ, ਸਦੀਵੀ, ਲੰਬੀ ਆਸਪੈਕਟ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ ਉਸਨੂੰ ਆਰਟ ਨਾਲ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਵਾਲ: ਸਾਡੀ ਕਮਿਉਨਿਟੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਆਰਟ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿਉ।

ਜਵਾਬ: ਇਹ ਬੜੀ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਕਈ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਆਰਟ ਦੇਖ ਲੈਣ ਦਿਓ ਕਿ ਇਹ ਪੇਟਿੰਗ ਹੈ ਕਾਂ ਕੋਕੜੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮਤਲਬ ਕੱਢਣਗੇ ਫਿਰ ਮਤਲਬ ਲਈ ਡੂੰਘਾ ਜਾਣਗੇ। ਗੈਲਰੀ ਆਫ ਓਨਟੇਰੀਓ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਗੈਲਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲੈਣ ਦਿਉ । ਘਰ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਕੈਲੰਡਰ ਨੂੰ ਲਾਹ ਕੇ ਦੇਖ ਲਉ। ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਧ ਖਾਲੀ ਤਾਂ ਕਰੋ ਤਦੇ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਆਵੇਗੀ। ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਤਨਾ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਇਸਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਉਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾਂ ਉਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਲਓ ਜਰਾ ਕੁ ਵਕਤ ਲਾਓ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਵਕਤ ਕੱਢ ਲਓ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੱਭ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਗੈਲਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੇਚਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਹੀ ਕਰ ਲਓ ਪਰ ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਕੈਲੰਡਰ ਕੱਢ ਦਿਓ। ਜੇਕਰ ਸਲੇਟ ਸਾਫ ਹੋਵੇਗੀ ਤਦ ਹੀ ਉਸ ਉਪਰ ਨਵਾਂ ਅੱਖਰ ਲਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ।***

ਸੋਹਣ ਕਾਦਰੀ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵੈੱਬਸਾਈਟਾਂ ਉੱਪਰ ਜਾਉ:

http://www.sohanqadri.com/index.html
http://en.wikipedia.org/wiki/Sohan_Qadri